

АКАДЕМІЧНИЙ ПІДРУЧНИК ДЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Наукова доповідь на загальних зборах НАПН України «Про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2024 році та завдання на 2025 рік», 4 квітня 2025 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7121>

ЗАСЕКІНА

Тетяна Миколаївна

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
член-кореспондент НАПН
України, заступник директора
з науково-експериментальної
роботи Інституту педагогіки
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У публікації висвітлено провідну роль Національної академії педагогічних наук України у розробленні сучасних підручників для Нової української школи. У 2024 р. Інститут педагогіки НАПН України продовжив науково-методичне супроводження реформи, створивши низку підручників для 2, 7 та 8 класів. Основну увагу приділено інноваційному підходу до змісту й форми підручників: формуванню ключових компетентностей, впровадженню електронних інтерактивних додатків і методу навчання через дослідження (Inquiry-Based Learning).

Описано новації, які відбулись у процедурі підручникотворення — обов'язкова апробація та підготовка інтерактивного електронного додатку до підручника.

Матеріал ілюструє, як сучасний український підручник стає не лише джерелом знань, а й активним інструментом розвитку ключових компетентностей учня.

Ключові слова: Нова українська школа; підручник; інноваційні підходи; підручникотворення; компетентності.

Національна академія педагогічних наук України відіграє ключову роль у створенні сучасних підручників для закладів загальної середньої освіти, особливо в контексті реформи «Нова українська школа» (Кабінет Міністрів України, 2017).

У 2024 р. Інститут педагогіки НАПН України продовжував виконувати завдання щодо нормативного, дидактичного, науково-методичного забезпечення функціонування нової української школи на істотно оновлених методологічних засадах. У ході виконання 14 прикладних наукових досліджень, завдання яких спрямовані на теоретичне обґрунтування концептуальних засад реформування загальної середньої освіти, розроблення та апробацію навчально-методичного забезпечення, експериментальну перевірку нових підходів до організації освітнього процесу, впроваджено в освітній процес 7 назв підручників для 2 класу, 15 назв підручників для 7 класу та підготовлено 18 назв підручників для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Авторами підручників є 32 співробітники Інституту педагогіки НАПН України, що складає 20 % від наукових працівників установи.

Як уже зазначалось у попередні звітні періоди, підручники, створені авторами Інституту педагогіки НАПН України, мають ключові особливості, які вирізняють їх серед інших. Передусім вони відповідають сучасним підходам до освіти, особливо у рамках реформи «Нова українська школа»:

- Замість простої передачі знань — акцент на формуванні життєвих компетентностей: уміння працювати в команді, критично мислити, вирішувати проблеми, застосовувати знання на практиці,

навчатись досліджуючи. Наприклад, на уроці української мови учень не просто вивчає частини мови, а вчиться аналізувати медіатексти, створювати власні висловлювання, розв'язувати комунікативні ситуації.

- Підручники мають зручну навігацію, багато візуальних матеріалів, інфографіку, кольорове кодування розділів. Кожен розділ містить чіткі цілі, запитання для самоперевірки, підсумки, завдання для самостійного мислення.

- Матеріал подається цікаво, живо, доступною мовою, враховує психологічні особливості кожного віку.

- До багатьох підручників створена супровідна методична інформація, або розроблені окремі посібники з порадами для вчителів. Це допомагає якісно реалізовувати навчальний процес.

Процес підручникотворення — динамічний процес, що зазнає постійних удосконалень і змін.

У 2024 році вступили в дію норми ст. 1 Закону України «Про освіту» (Закон України, 2017), якою визначено, що підручник — це вид навчальної літератури, що містить систематизований виклад навчального матеріалу та завдання для досягнення певних результатів навчання відповідно до модельної та/або навчальної програми (для повної загальної середньої освіти), складовою якого є інтерактивний електронний додаток, вимоги до якого встановлює центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки. Таким чином авторські колективи Інститут педагогіки розробили не лише традиційні паперові підручники, а й інтерактивні електронні додатки до них.

Інтерактивний електронний додаток до підручника — це цифровий компонент підручника, який доповнює друковану версію мультимедійним, інтерактивним, динамічним контентом і сприяє кращому засвоєнню матеріалу учнями (МОН України, 2024а).

Він може містити:

- Відео та анімації (наприклад, досліди з фізики, хімії або пояснення історичних подій);
- Аудіоматеріали (прослуховування віршів, диктантів, музичних творів);
- Інтерактивні вправи й ігри (кресворди, пазли, тестові завдання з миттєвим зворотним зв'язком);
- Моделювання та візуалізації (наприклад, 3D-моделі клітини, карти подій, інфографіка);
- Середовище для виконання завдань онлайн (із перевіркою результату);

- Гіперпосилання на зовнішні ресурси, рекомендовані МОН;

- QR-коди в друкованому підручнику, які ведуть до контенту на сайтах, у застосунках або платформах.

Приклад інтерактивного електронного додатку до підручника фізики 8 класу можна побачити на платформі «Якість освіти» (Якість освіти, 2025).

Наступна новація, яка вступила в дію у 2024 році — обов'язкова апробація. Згідно Порядку проведення апробації навчальної літератури для закладів загальної середньої освіти (МОН України, 2024b) передбачено:

- дослідження якості підручників/посібників педагогічними працівниками закладів освіти під час освітнього процесу, згідно з інструктивно-методичними рекомендаціями щодо проведення апробації;
- обговорення підручників/посібників педагогічними працівниками, які проводять апробацію, за участю авторів (авторських колективів), ініціаторів апробації, з використанням технічних засобів електронних комунікацій;
- проведення діагностувальних робіт для визначення досягнення очікуваних результатів навчання здобувачами освіти.

Упродовж усього періоду апробації науковці Інституту педагогіки НАПН України спілкувались із учителями, проводили он-лайн зустрічі, обговорювали особливості методичного апарату підручників та наповнення інтерактивного цифрового додатку. Учителі, що апробували підручники відзначили їх потенціал у формуванні ключових компетентностей учнів та учениць. Наприклад, формування ключової компетентності «володіння державною мовою» в «немовних» предметах — таких як фізика чи алгебра — є не менш важливим, ніж на уроках української мови. Адже мова — це інструмент мислення, і навіть точні науки не існують без чіткого формулювання думок, пояснень, опису процесів. Підручник пови-

нен використовувати точну, логічну і багату українську мову, навіть коли йдеться про складні формули. Наприклад, «Збільшення сили струму призводить до пропорційного зростання потужності» — учень бачить структуровану наукову мову. Учні вчаться не лише фізиці, а й тому, як чітко формулювати причинно-наслідкові зв'язки українською мовою. У підручнику можуть бути рубрики або завдання: «Поясни суть явища власними словами», «Опиши словами, як розв'язав задачу», «Поясни однокласнику, чому саме така формула застосовується». Ці завдання розвивають усне й письмове українське наукове мовлення. У підручниках є словнички термінів, які допомагають учням вивчати фахову мову. Завдання типу: «Склади 3 речення з новим терміном» або «Поясни значення слова «інерція» простими словами» — чудово працюють на розуміння і використання української наукової лексики.

Формування математичної компетентності засобами закладене і в підручниках з української мови та літератури. До прикладу. Мовні вправи часто вимагають: аналізу речень за структурою, знаходження закономірностей у словотворах чи відмінюваннях, побудови таблиць (наприклад, відмінювання іменників чи дієвідмінювання дієслів), порівняння частин речення, логічних зв'язків між ними. Це схоже на роботу з алгоритмами або логічними виразами, які використовуються в математиці. У підручниках літератури та мови є тексти: зі статистикою (наприклад, про кількість слів у мові, демографію, поширення діалектів), з числовими даними в художніх або публіцистичних текстах, із завданнями на інтерпретацію графіків чи діаграм. Це чудова можливість інтегрувати математичне мислення в аналіз мови. Адже математична компетентність — це не лише про числа, а про логіку, структуру, точність висловлення, вміння будувати послідовності. І все це можна чудово формувати навіть на уроках мови та літератури, якщо підхід до підручника буде таким, як закладено у підручниках авторських колективів науковців Інституту педагогіки НАПН України.

Наступна особливість, на яку звернули увагу учителі, — діяльнісна функція підручника. І на уроках точних наук — фізики, математики, інформатики та суспільно-гуманітарних наук — мови, історії, літератури навчати можна через дослідження. Метод «навчання через дослідження» (Inquiry-Based Learning, або IBL) — це один із найсучасніших і найефективніших підходів у педа-

гогіці, який став серцем Нової української школи. Він базується на активній ролі учня як дослідника, який самостійно ставить запитання, шукає відповіді, аналізує факти й формулює висновки. Застосування цього методу на різних уроках — це не лише про дослід у лабораторії, а й про розвиток критичного мислення, допитливості та глибокого розуміння.

«Урок з чотирма «Д»: як в Інституті педагогіки створюють інноваційні підручники» — публікація із такою назвою вийшла в газеті «Україна молода», де автори підручників розкривали особливості застосування підходу «досліджуй — дізнавайся — думай — дій» засобами підручників з фізики, географії, історії, української літератури та інтегрованого курсу літератур (Салімонович, 2024).

Аналізуючи здобутки науковців Інституту педагогіки у створенні «академічних» підручників, варто звернути увагу і на проблеми, які потребують вирішення — це розподіл майнових прав між Інститутом, у якому створюються рукописи підручників як службові твори, та видавництвом, як учасником конкурсного відбору, який забезпечує редакторський та видавничий процес підручника.

Ознайомитись із підручниками науковців Інституту педагогіки НАПН України можна на сайті установи в розділі «Підручники» (Інститут педагогіки НАПН України, 2024).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Закон України «Про освіту». (2017, 5 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Кабінет Міністрів України. (2017, 13 грудня). *Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»* (903-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-p>
- Інститут педагогіки НАПН України. (2024). *Підручники*. <https://undip.org.ua/to-teachers/textbooks/>
- Міністерство освіти і науки України. (2024а, 19 квітня). *Про затвердження Вимог до інтерактивного електронного додатка до підручника* (548). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0656-24>
- Міністерство освіти і науки України. (2024б, 13 червня). *Про затвердження Порядку проведення апробації навчальної літератури для закладів загальної середньої освіти* (845). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-24>
- Салімонович, Л. (2024, 28 серпня). Урок з чотирма «Д»: як в Інституті педагогіки створюють інноваційні підручники. *Україна молода*, 034-035. <https://umoloda.kyiv.ua/number/3922/188/185213/>
- Якість освіти. (2025, 13 березня). *Фізика. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти*. <https://yakistosviti.com.ua/bazova-serednia-osvita/fizyka/7-9-klassy/pidruchnyk-8kl-fizyka>

ACADEMIC TEXTBOOK FOR THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Scientific report to the General Meeting of NAES of Ukraine "On the Activities of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine in 2024 and Tasks for 2025" on 4 April 2025

Tetiana Zasiakina

DSc in Education, Senior Researcher, Corresponding Member of NAES of Ukraine, Deputy Director for Research and Experimental Work, Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. The publication highlights the leading role of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine in developing modern textbooks for the New Ukrainian School. In 2024, the Institute of Pedagogy continued its scientific and methodological support of the reform by creating a number of textbooks for grades 2, 7, and 8. The main focus is placed on an innovative approach to both the content and form of the textbooks: the development of key competencies, the implementation of electronic interactive supplements, and the use of Inquiry-Based Learning.

The publication describes innovations in the textbook development process—mandatory piloting and the preparation of an interactive electronic supplement to the textbook.

The material illustrates how the modern Ukrainian textbook becomes not only a source of knowledge but also an active tool for developing students' key competencies.

Keywords: New Ukrainian School; textbook; innovative approaches; textbook creation; competencies.

Дата публікації: 12 травня 2025 р.